

Metacommunication, a Symbolic Process of Multidimensional Self-Reconfiguration

[Metacomunicarea, proces simbolic de auto-reconfigurare multidimensională]

Livia DURAC¹

¹ Professor, PhD, "Petre Andrei" University of Iași, Romania, e-mail liviadurac@yahoo.com

Abstract

An exclusively human ability, directing the interlocutor towards areas of understanding of messages that are different from the meanings contained at the "apparent" level, objectifies metacommunication. Circumscribed to the communication process, it generates added value through interpretative diversity. The set of ways of transmitting-receiving the contents present in the communication flow – verbal, nonverbal, and paraverbal, with their constitutive elements – adds notes of complexity to the individual's ability to decode messages, going beyond the meanings usually received. Characterized by the phrase communication about communication, the potential offered by metacommunication takes human interaction to an infallible level of superiority. The article captures, in a theoretical approach, the plurivalence of metacommunication, the dynamism with which it impregnates, daily, interpersonal relationships, its inevitable ubiquity in their development.

Keywords: metacommunication, nonverbal elements, message, communication process.

How to cite: Durac, L. (2025).
Metacommunication, a Symbolic Process of
Multidimensional Self-Reconfiguration. *Anuarul
Universității "Petre Andrei" din Iași Fascicula:
Asistență Socială, Sociologie, Psihologie*, 33, 152-
164. <https://doi.org/10.63331/upasw/33/16>

1. Introducere

În plan subiacent, orice mesaj transmis în cadrul comunicării conține o serie de alte mesaje, care trimit către tot atâtea semnificații. Aglutinarea prefixului *meta* termenului comunicare pentru a explica mesajele de dincolo de mesaje aparține lui Gregory Bateson¹, care era părere că, dacă nu li se acordă atenția cuvenită, semnificațiile se pot irosi, comunicarea devenind anostă.² Metacomunicarea este relaționată cu comunicarea la un nivel abstract, în care elementul simbolic amprentează interacțiunea dintre părțile implicate în proces. În spirala elementelor nonverbale care structurează comunicarea, dând substanță procesului, congruența dintre mesajul transmis pe cale orală și elementul nonverbal (tonalitatea vocală, gestică, expresivitatea facială, postura etc.) nu este întotdeauna prezentă. În aceste situații, metacomunicarea este cea care ajută participanții la actul de comunicare să sesizeze care a fost intenția autentică a comunicatorului, și, astfel, să poată oferi feedback-ul adecvat.

Inițial, fenomenul metacomunicațional a fost observat la animale, cu prilejul a o serie de studii reprezentative pentru domeniu^{3,4,5}. Ulterior, metacomunicarea a fost pusă în relație cu umanul, și integrată – în primă fază – doar componentei nonverbale a comunicării. Însă, capacitatea de a atribui semnificații mesajelor din jur este eminentamente umană, animalele neavând nici intenționalitate, nici capacitate de a raționa, nici pe cea de feedback (toate fiind caracteristici de bază ale procesului de comunicare). Se poate emite raționamentul că interpretarea mesajelor observate în planul comportamental al animalelor implicate în experimente incumbă subiectivism, *omul*, pe baza cunoștințelor și a limbajului de care dispune, fiind cel care atribuie respectivele semnificații. Un argument de acest tip este în contrapondere cu acele studii care au demonstrat că animalele private de elementul social, atât de necesar supraviețuirii, nu pot face față provocărilor existențiale. Deductiv, copiii respinși de mediul familial prezintă un nivel de dezvoltare a potențialului comunicativ și a relațiilor interpersonale limitat^{6,7}. Tot astfel, capacitatea metacomunicațională este ontogenic relaționată cu factorul social prezent în structura umană, iar abilitățile de comunicare sunt indispensabile în dezvoltarea comportamentală normală și interacțiunea socială.

Un atribut important și, totodată, deconcertant al metacomunicării se referă la conținuturile transmise în fluxul comunicațional: acestea pot fi concordante pe axa verbal-nonverbal-paraverbal, sau, dimpotrivă, contradictorii (verbalul nu este deloc sau doar parțial susținut de nonverbal/paraverbal). Distanța interpersonală, poziția corpului/postura sunt cele mai importante în acest sens.⁸ Alte studii⁹ au adus în discuție rolul expresivității faciale

¹ G. Bateson, *Steps to an Ecology of Mind* (Chicago, IL: Chicago Press, 1972).

² Bateson, *Steps to an Ecology of Mind*.

³ Lev S. Vygotsky, *Mind in Society* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978).

⁴ Marc Bekoff, "The Development of Social Interaction, Play, and Metacommunication in Mammals: An Ethological Perspective," *Quarterly Review of Biology* 47 (1972): 412–34.

⁵ Bateson, *Steps to an Ecology of Mind*.

⁶ M. K. Andresen, "Role Play and Language Development in Preschool Years," *Culture and Psychology* 11 (2005): 415–29, <http://dx.doi.org/10.1177/1354067X05058577>

⁷ Bekoff, "The Development of Social Interaction, Play, and Metacommunication in Mammals."

⁸ F. B. Mandal, "Nonverbal Communication in Humans," *Journal of Human Behavior in the Social Environment* 24 (2014): 417–21.

⁹ D. Metaxas și S. Zhang, "A Review of Motion Analysis Methods for Human Nonverbal Communication Computing," *Image and Vision Computing* 31 (2013): 421–33, <http://dx.doi.org/10.1016/j.imavis.2013.03.005>

în susținerea rolului metacomunicării, apelând la tehnologie – imagini computerizate – pentru putea observa și interpreta cu acuratețe mesajele din spatele mesajelor nonverbale, la nivel de expresivitate facială. Eforturile lor au fost completate de cele specialiștilor Caucci și Kruez,¹⁰ respectiv Krumhuber și colab.¹¹, care au analizat rolul determinant pe care îl are expresivitatea facială în interacțiunile cotidiene. Concluzia a fost că interpretarea mesajelor transmise prin această modalitate nonverbală este relaționată cu particularitățile perceptuale ale individului. Dacă acesta detectează disonanță între ceea ce exprimă fața, și ce transmite mișcarea corpului interlocutorului, interpretarea va fi în conformitate cu cele observate, și tot astfel efectele generate.

Încercarea de a înțelege impactul expresivității faciale asupra interacțiunilor umane a dus la constituirea unui vast corp de literatură, fapt explicabil și prin aceea că, dintre toate canalele de transmitere a conținuturilor nonverbale, prin intermediul feței – accentul fiind pe privire – se transmite proporția cea mai semnificativă de mesaje. Cum expresiile faciale influențează răspunsurile celorlalți, îndeplinind roluri deosebit de importante în evoluția socială a individului, se poate afirma că expresivitatea facială reprezintă modalitatea primară de transmitere a mesajelor^{12, 13, 14}. Faptul că emoțiile (durere, bucurie, dezgust, teamă) sunt aduse în atenția mamei de către copil, de la naștere, și până la formarea capacității de articulare a cuvintelor aproape exclusiv prin intermedierea expresivității faciale îi evidențiază, o dată în plus, însemnătatea. În același registru al expresivității nonverbale faciale se înscriu și răspunsurile copilului la atitudinea mamei, respectiv a celorlalte persoane cu care intră în contact.

În concluzie, metacomunicarea conține fundamentul necesar pentru constituirea și interpretarea mesajelor, acțiunea ei dinamizatoare fiind permanentă pe parcursul interacțiunii dintre participanții la actul de comunicare. Adicional, „Metacomunicarea stabilește condițiile de interpretare a discursului pentru destinatar, impunând și obligativitatea reacției de răspuns”¹⁵.

2. Metacomunicarea, extensiune a comunicării: constituire, evoluție, elemente componente

Etimologia termenului *meta* (μετα) din limba greacă semnifică sensurile: „dincolo”, „după”.

Chiar așa stând lucrurile, există voci în spațiul academic și al cercetării științifice potrivit cărora atașarea prefixului „meta” termenului comunicare ar fi mai potrivit să desemneze „despre”, în loc de sensurile originare amintite (dincolo/după)¹⁶. Sugestia este motivată de exigențe de natură lingvistică, oferindu-se exemple de tipul: metadata = date despre date; metalimbaj = limbaj despre limbaj; metadiscurs = discurs despre discurs etc. Pe baza unor rațiuni de acest tip, cu încărcătura unei polemici subiective, care nu are forța de a schimba fondul problemei, metacomunicarea este definită în toate categoriile de surse de

¹⁰ G. M. Caucci și R. J. Kreuz, „Social and Paralinguistic Cues to Sarcasm,” *Humor: International Journal of Humor Research* 25 (2012): 1–22, <http://dx.doi.org/10.1515/humor-2012-0001>

¹¹ E. G. Krumhuber, A. Kappas, și A. S. Manstead, „Effects of Dynamic Aspects of Facial Expressions: A Review,” *Emotion Review* 5, nr. 1 (2013): 41–46.

¹² Paul Ekman și Wallace Friesen, *Unmasking the Face* (Cambridge, MA: Malor Books, 2003).

¹³ Krumhuber, Kappas, și Manstead, „Effects of Dynamic Aspects of Facial Expressions.”

¹⁴ Mandal, „Nonverbal Communication in Humans.”

¹⁵ L. Șoitu, *Pedagogia comunicării* (Iași: Editura Institutul European, 2001).

¹⁶ S. Mateus, „Metacommunication as Second Order Communication,” *KOME – An International Journal of Pure Communication Enquiry* 5, no. 1 (2017): 80–90.

informare drept „comunicarea *despre* comunicare”, și nu „comunicarea de dincolo/de după comunicare”.

Din punct de vedere conceptual, metacomunicarea se leagă de numele lingvistului american Benjamin Lee Whorf, iar pătrunderea termenului în aria studiului științific se datorează lui Gregory Bateson, prin intermediul volumului *Steps to an Ecology of Mind*¹⁷. Cu acest prilej, el prezintă metacomunicarea drept o comunicare care se referă la comunicare, analizând-o în relație cu jocul. Totodată, acesta susține că, în timpul jocului, comunicarea se desfășoară pe mai multe niveluri, iar prin intermediul metacomunicării participanții își semnalează unii altora aceste niveluri. Bateson, urmărind comportamentul a două maimuțe, într-o grădină zoologică, a observat că deși semnalele transmise aduceau foarte mult cu cele specifice luptei, pentru individul uman interacțiunea nu transmitea ideea de luptă propriu-zisă. Pe o astfel de bază, concluzia a fost că o „confruntare” de atare tip nu ar fi posibilă în lipsa unui anumit nivel de metacomunicare.”¹⁸ Într-o interpretare „umanizată”, primatele care au făcut transfer de semnale, ar fi transmis, de fapt, un mesaj de tipul: „totul este o joacă”.

Reprezentanții Școlii de la Palo Alto, Paul Watzlawick și colab. susțin, prin Axioma nr.2, că „Orice comunicare implică existența unui conținut și a unei relații astfel încât (conținutul - n.n.) cel mai recent îl include pe cel mai vechi și este, în acest fel, o metacomunicare.”¹⁹ Conform acestui enunț axiomatic, metacomunicarea este, înainte de orice, un act de relaționare. Pentru Watzlawick, Beavin & Jackson (1967), metacomunicarea semnifică indicii de comunicare verbală, nonverbală și comportamentală, coduri ce contextualizează inclusiv relațiile interpersonale. De asemenea, autorii menționați afirmă că metacomunicarea poate fi congruentă cu mesajele deschise, transparente înțelegerii imediate, dar, la fel de bine, poate fi și incongruentă, caz în care poate contribui la tulburări și patologii familiale.

Există, însă, și teoreticieni^{20, 21, 22} care extind sfera de acțiune a metacomunicării, considerând-o drept (1) asigurarea cu privire la interpretarea corectă a propriilor mesaje, (2) efortul de clarificare a semnificațiilor conținute în mesajele altor persoane. Analizând această perspectivă de abordare, se concluzionează că metacomunicarea poate fi pusă în relație cu conținutul latent al unei conversații, indiferent dacă acesta face referire la aspecte de actualitate sau relaționale ale acelei discuții.²³ Metacomunicarea poate fi văzută, de asemenea, ca o comunicare *secundară*, ce reunește indicii indirecte cu privire la informațiile împărtășite, precum și indicii nonverbale. Aceste caracteristici se pot traduce prin aceea că metacomunicarea fie îmbunătățește comunicarea, fie o împiedică.

¹⁷ Bateson, *Steps to an Ecology of Mind*.

¹⁸ Bateson, *Steps to an Ecology of Mind*.

¹⁹ P. Watzlawick, J. B. Beavin, și D. Jackson, *Pragmatics of Human Communication: A Study of Interactional Patterns, Pathologies, and Paradoxes* (New York and London: W.W. Norton & Company, 1967), 54.

²⁰ Gregory Bateson, „A Theory of Play and Fantasy,” in *Steps to an Ecology of Mind*, 177–193 (Chicago: The University of Chicago Press, 1999).

²¹ D. Cameron, „Out of the Bottle: The Social Life of Metalanguage,” în *Metalanguage: Social and Ideological Perspectives*, ed. A. Jaworski, N. Coupland, și D. Galasinski, 311–320 (Berlin: Mouton de Gruyter, 2004).

²² J. Verschueren, „Notes on the Role of Metapragmatic Awareness in Language Use,” în *Metalanguage: Social and Ideological Perspectives*, ed. A. Jaworski, N. Coupland, și D. Galasinski, 53–73 (Berlin: Mouton de Gruyter, 2004).

²³ Deborah Tannen, *That's Not What I Meant!: How Conversational Style Makes or Breaks Relationships* (New York: Ballantine, 1987).

Dezvoltarea, de către Bateson, a conceptului de metacomunicare, sub condiția interacțiunii directe, are la bază numeroase studii de antropologie și psihiatrie. El a postulat ideea potrivit căreia „comunicarea verbală umană poate funcționa și operează întotdeauna la multe niveluri contrastante de abstractizare”²⁴. Metacomunicarea poate fi înțeleasă ca o meta-pistă paralelă a conversației, în care participanții se pot angaja în fel și fel de argumentații. Un enunț dat include multiple semnificații potențiale, care influențează derularea ulterioară a comunicării, și, desigur, rezultatul acesteia, în termeni de reușită sau eșec. Iar acest conglomerat semantic nu este vreo sumă de interferențe sonore/forme de bruiaj în canalul de transmitere a mesajului, ci o particularitate constitutivă a comunicării.

Axioma 3 a comunicării enunță: „Natura unei relații este întâmplătoare pe punctarea secvențelor comunicaționale dintre participanții la actul de comunicare.”²⁵ Într-un tipar de gândire (oarecum) asemănător, comunicarea nu este o punte între doi atomi separați, ci un proces în spirală, incluziv, în care interlocutorii se conectează circular, interactiv.²⁶ În această reflecție, sensul propriu-zis al unei comunicări este dat de elementul *meta*, adică de meta-mesaj, care are rolul de a indica modul în care trebuie interpretat conținutul acelei comunicări.

Metacomunicarea este o modalitate specială de comunicare care contextualizează și clarifică mesaje specifice, pentru a ghida o anumită interpretare a acestora²⁷. Cu alte cuvinte, metacomunicarea pune în evidență anumite particularități ale unei interacțiuni, în ideea în care, semnalele comunicative capătă sens *doar* dacă sunt interpretate de cealaltă persoană. În cadrul unui interviu, Paul Watzlawick a fost întrebat: „Există vreun comportament pe care nu l-ați caracteriza drept comunicare?”, iar răspunsul a fost: „Ei bine, dacă nu e nimeni în preajmă, ne aflăm în fața binecunoscutei interogații: *Produce acel maiestuos copac din pădure vreun foșnet dacă nu e nimeni să-l laudă?*”²⁸ Pentru ca o comunicare să aibă loc, trebuie să existe cel puțin o altă persoană. La nivel structural, elementele din cartea de vizită cu care se recomandă metacomunicarea, în cadrul general al interacțiunii umane, includ *tonalitatea vocală și inflexiunile vocii, limbajul general al trupului, gestualitatea*.

Tonalitatea vocală este pusă în relație cu gradul de atractivitate vocală. Se opinează că o voce plăcută exercită asupra auditoriului un efect comparabil cu cel produs de atractivitatea fizică asupra privitorului²⁹. În acest sens, sunt considerate atractive vocile bine sonorizate, rezonante și bine articulate, iar cele considerate drept neatractive sunt stridente, nazale, monotone și cele lipsite de intensitate. Adaptată corespunzător tipului de emoție pe care adresantul dorește să o transmită interlocutorului, tonalitatea vocală are un aport însemnat în modul în care este interpretat conținutul, de către receptor. Bunăoară, dacă o mamă se adresează copilului cu rezultate excepționale în pregătire printr-un enunț rostit pe un ton dur, tăios: „Ești cel mai bun din clasă, dar trebuie să fii cel mai bun din școală.”,

²⁴ Gregory Bateson, “A Theory of Play and Fantasy,” in *Steps to an Ecology of Mind*, 177–193 (Chicago: The University of Chicago Press, 1999), 150.

²⁵ Watzlawick, Beavin, și Jackson, *Pragmatics of Human Communication*, 59.

²⁶ Mateus, “Metacommunication as Second Order Communication.”

²⁷ W. W. Wilmot, “Metacommunication: A Re-Examination and Extension,” în *Communication Yearbook 4*, ed. D. Nimmo (New Brunswick: Transaction Publishers, 1980), 61–69.

²⁸ Paul Watzlawick, într-un interviu cu Carol Wilder, publicat în *Journal of Communication*, vol. 28, no. 4, 1978, apud Armand Mattelart și Michèle Mattelart, *Theories of Communication: A Short Introduction* (London – Thousand Oaks – New Delhi: SAGE Publications, 1988), 53–55.

²⁹ Zuckerman, Marvin, Hodgins, Harry, și K. Miyake. „The Vocal Attractiveness Stereotype: Replication and Elaboration.” *Journal of Nonverbal Behavior* 14, nr. 2 (1990): 97–112. <https://doi.org/10.1007/BF01670437>

asprimea vocală – adică elementul metacomunicativ – transmite copilului ideea că strădania lui pentru bune performanțe școlare nu aduce mamei mulțumire, la momentul actual.

Inflexiunile vocale trimit, în principiu, către un tip de influență similar tonalității vocale. Deși sensibilă, deosebirea se referă la alternanța constant-dinamic ce caracterizează, distinct, pe fiecare dintre cele două componente. Concret, persoana poate avea aceeași tonalitate vocală pe parcursul vorbirii, dar inflexiunile vocale (respectiv, nivelul de coborâre sau de ridicare a vocii) sunt active. Ca și în cazul tonalității vocale, condiția acordării inflexiunilor vocale la natura mesajelor transmise rămâne valabilă. Invers, încălcarea acestui criteriu, anume acordarea neadecvată a ce se articulează prin cuvinte, cu inflexiunile potrivite conduce la disonanță în planul comunicării.

Limbajul trupului reunește ansamblul comportamentelor umane prin care sunt exprimate trăiri interioare, exteriorizarea făcându-se prin postură (poziția corpului), oculezică (comportamentul privirii), haptică (comportamentul atingerii) și proxemică (utilizarea spațiului). Limbajul trupului pune la dispoziția vorbitorilor resurse inepuizabile de transmitere a semnificațiilor intenționate, deosebit de utile în schimburile conversaționale.

Gestualitatea este redată prin mișcări ale părților corpului (kinezică). În literatura de specialitate, comportamentul kinezic cunoaște diferite categorizări, cea mai cunoscută fiind cea a autorilor Paul Ekman și Wallace Friesen, în lucrarea *The Repertoire of Nonverbal Behavior: Categories, Origins, Usage and Coding* (1969): 1) emblemele; 2) ilustratorii; 3) dispozițiile; 4) reglatorii; 5) adaptorii^{30, 31}.

Concluziv, se poate afirma că dacă rolul consacrat al comunicării este de a înștiința cu privire la obiecte și fenomene din jur, sarcina metacomunicării este mai complexă. Aceasta redă, prin caracterizare, procesul, și, adițional, reprezintă modul în care interacțiunea - în dinamica ei - este organizată și gestionată prin mijloace de limbaj. Sau, așa cum propune Mateus, în mod reduționist, dar într-o exprimare plastică, metacomunicarea este o căsătorie între comunicarea paraverbală și nonverbală.³²

3. Tipuri, funcții și cadre de referință în metacomunicare

Metacomunicarea este o particularitate a limbajului, cu rol catalitic pentru situațiile de comunicare. Prin strategii comunicative specifice, metacomunicarea reușește să pună în evidență în mod eficient conținuturile, contextualizându-le în cadrul interacțiunilor comunicaționale. Este un fenomen în desfășurare, sofisticat, dinamic, care nu poate fi determinat în cadre fixe, limitate. S-a spus despre ea că nu poate fi nici prestabilită, și nici structurată după un set de reguli, principii, ci, că este un proces în care sunt reprezentate modele genetice sau neurologice înainte de apariția lor. Prin indeterminismul ce o caracterizează, metacomunicarea își dezvăluie o dimensiune fundamentală, care ar putea arăta că nu este un derivat oarecare al comunicării, sau vreun instrument simplu de accesat, ori cu utilizare „implicită”. Astfel, o înțelegere adecvată a metacomunicării ar aduce lumină în problema indeterminismului, cu perspectivele sale metaforice și narative inerente, dar și în problematica dezvoltării emoționale, sociale și cognitive³³.

³⁰ Ekman, Paul, și Wallace V. Friesen. „The Repertoire of Nonverbal Behavior: Categories, Origins, Usage, and Coding.” În *Nonverbal Communication, Interaction, and Gesture: Selections from Semiotica*, editat de Adam Kendon, 57–106. Berlin/Boston: De Gruyter Mouton, 1969.

³¹ Ekman și Friesen, *Unmasking the Face*.

³² Mateus, „Metacommunication as Second Order Communication”, 88.

³³ Alan Fogel, Maria C. D. P. Lyra și Jaan Valsiner, eds., *Dynamics and Indeterminism in Developmental and Social Processes* (New York: Psychology Press, 2014).

Metacomunicarea poate fi *implicită* și *explicită*³⁴. Varianta implicită este nonverbală, putând fi reprezentată prin tot ce se transmite pe această cale – expresivitate facială, gesturi, postură, elemente de paralimbaj, proxemică, artefacte etc. – care acompaniază verbalul în procesul de comunicare. Stewart și Logan au făcut observația că metacomunicarea implicită este parte integrantă a comunicării interpersonale, prin aceea că este o componentă indispensabilă pentru actul de comunicare³⁵.

Metacomunicarea explicită este verbală în substanța ei, fiind reprezentată de conținuturi care lămuresc și contextualizează mesajele. Forma explicită a metacomunicării ilustrează încercarea complementară de a direcționa percepția celui alt asupra propriilor mesaje, ori de a cere ghidare când se interpretează enunțurile celui alt. Cu alte cuvinte, consideră autorul, metacomunicarea explicită oferă interlocutorilor o privire de ansamblu asupra intențiilor și percepțiilor celui alt³⁶.

În conceptualizarea autorilor Școlii de la Palo Alto metacomunicarea este relaționată doar cu nonverbalul, fiind implicită, și excluzându-se rolul indiciilor verbale, despre care Wilmot susține că au rolul de a transcende și de a modela comunicarea prin enunțuri verbale explicite³⁷. Mai mult, acesta din urmă face observația că reprezentanții Școlii de la Palo Alto au inclus în referirile lor modele explicite de metacomunicare, chiar dacă teoretizată este doar forma implicită a metacomunicării. Astfel de observații motivează nevoia de a fi aduse rectificări unei perspective de abordare pe care s-a mers timp de câteva decenii în cercetare. Autorul menționat își definește poziția în toată această expunere dând de înțeles că, până la urmă, nu se poate susține că metacomunicarea este condiționată de elementul verbal, ori de registrul nonverbal, și nici măcar că unul dintre acestea ar deține o pondere mai mare în cadrul procesului. Ceea ce contează este ca mesajul să fie *contextualizat* sau *încadrat*, astfel încât să poată fi înțeles adecvat în cadrul situației de comunicare³⁸.

Metacomunicarea are la bază nivelul de semnificație prin care fiecare mesaj definește implicit relația dintre comunicatori³⁹. Ea îndeplinește o serie de funcții, prin care își consolidează poziția în raport cu alte modalități de transmitere a semnificațiilor, luate distinct. Într-o prezentare concisă, funcțiile acestui proces ar fi:

1. Prin metacomunicare, sunt revelate așteptările fiecăruia dintre interlocutori, perspectivă din care se poate afirma că are potențialul de a eficientiza comunicarea.
2. Indiciile metacomunicative sunt utilizate într-o gamă largă de situații, rolul fiind de a îmbunătăți interacțiunile dintre participanții la procesul de comunicare.
3. Metacomunicarea înlesnește utilizarea registrului nonverbal și a elementelor verbale, contribuind la o mai bună evaluare a semnificațiilor care motivează situația de comunicare. Abilitățile meta-comunicative permit identificarea și remedierea nișelor apărute în comunicare, punând la dispoziție simboluri, cu ajutorul cărora este îmbunătățită calitatea procesului.

4. În virtutea cadrului său definitoriu de „comunicare despre comunicare”, metacomunicarea susține cadrul argumentației și al comentariilor cu privire la relația dintre

³⁴ William Wilmot, "Metacommunication," în *Encyclopedia of Human Relationships* (Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc., 2009), <https://doi.org/10.4135/9781412958479>

³⁵ John Stewart și Carole Logan, „Verbal and Non-verbal Dimensions of Talk,” în *Bridges Not Walls: A Book about Interpersonal Communication*, ed. John Stewart, ediția a 7-a (University of Washington: McGraw-Hill, 1999).

³⁶ Wilmot, "Metacommunication", 52.

³⁷ Wilmot, "Metacommunication."

³⁸ Wilmot, "Metacommunication", 63.

³⁹ Robert T. Craig, „Metacommunication,” în *The International Encyclopedia of Communication Theory and Philosophy*, ed. Klaus Bruhn Jensen și Robert T. Craig (Chichester: Wiley-Blackwell, 2016), 1–8.

interlocutori. Ea face ca procesul de comunicare să fie de natură accentuat relațională, rolul informațional trecând într-un plan secundar.

Departat de a fi un domeniu cu cadre teoretice bine determinate și clar structurate, metacomunicarea este un creuzet de neclarități, care trimite spre altele noi, prin faptul că este continuu transformată, recreată, ca într-un carusel în care se perindă imagini de tip *deja-vu*. Contextul (prezentat) permite, totuși, analiza metacomunicării dintr-un unghi de abordare fundamentat de două niveluri, anume *relațional* și *episodic*. Prin această compartimentare în două niveluri de referință, noțiunii de metacomunicare îi sunt alocate anumite atribute prin care i se subliniază latura pozitivă pentru situațiile de comunicare⁴⁰.

Prin nivelul relațional, care este mai specific metacomunicării, se încearcă identificarea de sensuri, pe bază de analiză, reflecție, asocieri, reconfigurări situaționale. Elementele de natură relațională, prezente între membri ce împărtășesc experiențe de viață obișnuite/comune, sunt exprimate prin metamesaje, ducând relația la un nivel superior. Astfel, metacomunicarea relațională presupune o relație personală anterioară între interlocutori, și exprimă atitudinea personală generală a vorbitorului față de celălalt, afirmând: „Așa vă văd pe tine și pe mine în relație unul cu celălalt”⁴¹.

Nivelul episodic, după cum o indică și denumirea, este secvențial, activat de o ipostază sau alta în actul de comunicare. Acest nivel este, mai degrabă, de tip inconștient, întrucât are la bază reflexe și experiențe umane. De asemenea, la nivel episodic, metamesajele amprentează elementele relaționale și conversaționale, sugerând o conștientizare „direcționată către actele celuilalt, spre sine sau către tranzacția dintre ei”, caz în care adresarea ar fi: „Așa te văd în acest moment, în scopul interpretării mesajelor mele”⁴².

Rezumând, varianta episodică a metacomunicării se raportează la scopul situației de comunicare, la conținutul ei, precum și la aspectele de tip relațional aferente. Nivelul relațional al metacomunicării vizează natura relației dintre interlocutori, care s-a constituit în timp, pe bază de experiențe comune. Chiar dacă sunt distincte, cele două tipuri de cadre, relațional și episodic, au puncte de intersectare în metacomunicare, conferindu-i o unicitate care domină discursul obișnuit privind utilizarea cuvântului în comunicare.

Comunicând despre comunicare, metacomunicarea potențează înțelegerea modului în care interlocutorii acordă atenția cuvenită semnificațiilor comunicării, într-o situație dată⁴³. Pentru a reuși să cuprindă toate aspectele comunicării, anume modul în care se desfășoară, configurarea și reconfigurarea relațională și contextuală, explicarea felului în care sunt organizate și structurate textele sub aspect comunicativ, metacomunicarea îmbracă o mantie caleidoscopică, este inter și multidisciplinară. O dimensiune importantă a metacomunicării este jocul, considerat ca o parodie a vulnerabilității emoționale, dar și o abordare de tip simbolic, într-o manieră filtrată prin lentila tuturor participanților⁴⁴.

Prin rolurile îndeplinite în cadrul procesului de comunicare, metacomunicarea se dovedește a fi, sub aspect lingvistic, un instrument valoros în eficientizarea impactului

⁴⁰ Wilmot, "Metacommunication", 64.

⁴¹ Wilmot, "Metacommunication", 63.

⁴² Wilmot, "Metacommunication", 64.

⁴³ T. R. Castor, „Metacommunication,” în *The International Encyclopedia of Organizational Communication*, ed. Craig R. Scott, Laurie Lewis, James R. Barker, Joann Keyton, Timothy Kuhn și P. K. Turner (Chichester: Wiley-Blackwell, 2017), 1–9.

⁴⁴ Riccardo Fassone, „This Is Video Game Play: Video Games, Authority and Metacommunication,” *Comunicação e Sociedade* 27 (2015): 37–52.

vorbirii. Metacomunicarea poate fi privită ca o punte între interlocutori, considerați ca entități etnosemantice, și societatea în întregul ei⁴⁵.

Alături de cunoscuta teoretizare batesoniană conținută în ideea că metacomunicarea este comunicarea despre comunicare, (care, însă, poate îmbunătăți sau șubrezi semnificațiile transmise prin cuvinte), intenția funcțională a metacomunicării stă și în funcția fatică (de sorginte jakobsoniană) a comunicării. În dialogul fatic, fluxul comunicațional este unul reușit datorită organizării eficiente a canalelor implicate. O organizare ce trebuie făcută în așa fel încât să atenția receptorului să fie orientată către mesaj, și menținută la un nivel optim pe parcursul transmiterii acestuia. În cadrul abordării care teoretizează metacomunicarea prin „comunicare despre comunicare”, percepția acurată a informațiilor este posibilă prin focusarea atenției asupra modului în care este transmis mesajul ce urmează a fi interpretat⁴⁶. Adicional, acest cadru de teoretizare anulează eventualele discontinuități de înțelegere a procesului de comunicare, ilustrând latura codificată a mesajelor, ajutând la înțelegerea corectă a acestora, pe bază de conexiuni logice.

4. Metacomunicarea, prezență dinamică în cadrul social

Dincolo de orice formă de teoretizare, sau încadrare conceptuală într-un curent de gândire sau altul, un fapt rămâne indiscutabil: metacomunicarea este un instrument lingvistic important, care, prin avantajul de a contextualiza și dimensiona comunicarea, aducând-o la niveluri de comprehensibilitate, oferă – cu generozitate – cadre de interpretare a diverselor semnificații. Așa stând lucrurile, metacomunicarea apare nu doar ancorată în sfera socială, dar și ca făcând corp comun cu aceasta. Prezența constantă a metacomunicării – indiferent dacă este vorba de existența și funcționarea individului în mediul familial ori profesional – este necesară și este imperativă, atâta timp cât oricine, și în oricare ipostază s-ar afla, tinde spre a avea o comunicare dacă nu de succes, cel puțin satisfăcătoare.

În analiza comunicării în contexte profesionale un avantaj ar putea fi reprezentat de anexarea unui tip de perspectivă instituțională în care participanții îndeplinesc roluri asociate cu anumite drepturi și obligații, ceea ce ar conduce, în sens generic, la un nivel de predictibilitate comportamentală a angajatului în exercitarea profesiei⁴⁷. Metacomunicarea modelează interacțiunea membrilor la nivel instituțional, sens în care unii autori amintesc de „vorbire instituțională”⁴⁸.

4.1. Metacomunicarea în procesul terapeutic

Cadrul de dezvoltare a metacomunicării terapeutice este acela în care specialiștii în terapie discută între ei despre experiențele profesionale, împărtășindu-și unii altora percepții și conceptualizări despre modelele de comportament ale familiilor în terapie⁴⁹.

Una din abordările care au dat un curs specific metodelor de terapie familială orientată spre schimbare, având la bază înțelegerea metacomunicării, este legată atât de numele reprezentanților Școlii de la Palo Alto, dar și de cel al fondatorului conceptului de

⁴⁵ Bateson, *Steps to an Ecology of Mind*.

⁴⁶ A. Rosenberg, „Taking Apart Structural Change: The Constitutive Role of Communication in Relieving Tensions,” *International Journal of Organizational Analysis* 26, no. 2 (2018): 368–381.

⁴⁷ V. Aubert, *Sociologi [Sociology]* (Oslo: Universitetsforlaget, 1979).

⁴⁸ John Heritage și Steven Clayman, *Talk in Action: Interactions, Identities, and Institutions* (Oxford: Wiley-Blackwell, 2010).

⁴⁹ D. J. Kiesler, *Contemporary Interpersonal Theory and Research: Personality, Psychopathology, and Psychotherapy* (New York: Wiley, 1996).

metacomunicare. Astfel, dacă potrivit lui Watzlawick și colab., metacomunicarea indică, și codifică și contextualizează tranzațiile și relațiile interpersonale⁵⁰, Bateson introduce variabila congruenței *versus* incongruenței dintre mesajele deschise și metacomunicare, semnalând eventualitatea apariției neînțelegerilor, și de aici, devieri în buna funcționare familială⁵¹.

Oricât de bune ar fi intențiile, tiparul schimbării în terapia familială funcționează pe două direcții, aflate în interdependență. Prima dintre acestea urmărește vindecarea simptomelor, cealaltă direcție este relaționată cu metacomunicarea, în sensul de a modela felul în care apare aceasta. Metodele moderne folosite de terapia familială se focusează pe dimensiuni precum modificarea configurării familiei, și a caracterului activ al metacomunicării. Orientarea postmodernistă, pe de altă parte, urmărește rolul influenței limbajului și a regulilor sociale asupra metacomunicării în cadrul familial.

Kiesler (1996) consideră că, în relația familie-terapeut, procesele de meta-schimbare sunt înlesnite de metacomunicarea terapeutică desfășurată între părți⁵², iar Becvar și Becvar adaugă că aceste procese sunt influențate de persoana terapeutului, respectiv de modul în care acesta se raportează la valorile terapiei de familie⁵³.

În activitatea terapeutică, metacomunicarea determină o relaționare deschisă, relaxată între terapeut și client, în sensul în care, acesta din urmă ajunge să-și conștientizeze insuficiențele comportamentale, dar și modul în care ele repercutează asupra celor cu care interacționează. Claritatea, caracterul descriptiv și nondirectiv al metacomunicării fac din aceasta instrumentul cel mai eficient în relația terapeut-client.

4.2. Metacomunicarea în mediul organizațional

În mediul organizațional, metacomunicarea este de utilitate absolută, deopotrivă pentru structurile de conducere, dar și pentru angajați, în termeni de promovare a înțelegerii și colaborării.

Veriga responsabilă de situațiile de neînțelegere constantă între management și membrii organizației, anume metacomunicarea redusă dintre aceștia. O astfel de cauză repercutează asupra unor dimensiuni cruciale pentru organizație: productivitate îndoielnică, nesiguranță, lipsă de perspective, relații conflictuale, performanță generală redusă, aspecte negative care, în cele din urmă, pe fondul lipsei de predictibilitate și nemulțumire în rândul angajaților pot duce la abandon, și, de ce nu, la faliment instituțional. Motive de acest tip îndreptățesc susținerea optimizării comunicării între structurile de conducere și angajați, cu accentul pe claritate/lipsă de ambiguitate, concizie. De exemplu, în comunicările referitoare la politicile organizaționale, prezența ambiguității, definirea neclară a obiectivelor, strecurarea elementelor discursive prin care un enunț este anulat de altul creează disonanță, perturbând buna înțelegere a informațiilor. Efecte ale disonanței pot apărea și în privința concordanței dintre conținuturile transmise verbal și mesajele nonverbale prin gestualitate, expresivitate facială, tonalitate vocală, postură etc. Orice astfel de insuficiență se traduce prin metacomunicare necalitativă.

Înțelegerea de către ambele părți – management și colectivul de angajați – a importanței elementelor metacomunicaționale facilitează claritatea necesară receptării adecvate a mesajelor, cu rezultate pozitive într-un proces de comunicare eficient. În termeni

⁵⁰ Watzlawick, Beavin, și Jackson, *Pragmatics of Human Communication*, 61.

⁵¹ Bateson, *Steps to an Ecology of Mind*.

⁵² Kiesler, *Contemporary Interpersonal Theory and Research*.

⁵³ D. S. Becvar și R. J. Becvar, *Family Therapy: A Systemic Integration*, 8th ed. (Boston: Allyn & Bacon, 2014).

de optimizare a comunicării, un management care își dorește o comunicare cu adevărat *calitativă* la nivelul organizației poate apela la serviciile experților în comunicare, în vederea acordării sprijinului necesar în utilizarea elementelor metacomunicative, prin care conținuturile verbale pot fi consolidate. O astfel de soluție este una de pe urma căreia pot beneficia ambele părți. O altă direcție pe care se poate acționa pentru îmbunătățirea comunicării organizaționale se referă la încurajarea dialogului între management și membrii colectivului, respectiv a feedback-ului, al cărui rol este bine determinat în structura generală a procesului de comunicare. În sens practic, dialogul, interactivitatea presupune feedback. Elemente metacomunicative precum tonalitatea și inflexiunile vocii, limbajul general al corpului, gesturile și expresiile faciale promovează, fără urmă de tăgadă, interactivitatea între un vorbitor și un receptor.

4.3. Metacomunicarea la vârsta copilăriei

Receptivitatea copiilor la semnele verbale și nonverbale indică valori comparabile cu ale adulților. Copilul interpretează și interiorizează aceste semne în scopul satisfacerii nevoilor, lucru ce este de natură a crește stima de sine și de a dezvolta comportamentul, fie în sens pozitiv, fie negativ. O altă observație importantă este că indiciile vocale îi influențează mai mult pe copii decât pe adulți, acuitatea auditivă a copiilor fiind mai mare decât cea a indiciilor vizuale. Este relevantă, de asemenea, constatarea că vocea și comportamentul privirii ar avea potențialul de a stimula judecata socială, dar și de a diminua comunicarea implicită sau ambiguă⁵⁴.

Cum cea mai mare parte a timpului este petrecută de către copil în mediul școlar, interesează pârgھیile prin care metacomunicarea poate contribui la dezvoltarea mentală, în mod prioritar.

În acest sens, trebuie menționat că în debaterile privind educația timpurie, metacomunicarea este un subiect cu prezență constantă. Astfel, în Pedagogia Dezvoltării, metacogniția și dialogurile metacognitive fac corp comun cu metacomunicarea. În domeniul învățării, metacogniția este relaționată cu etapa în care cadrul didactic, în efortul de stimulare a proceselor mentale, folosește metode și strategii prin care să orienteze copilul spre gândire și reflecție. Așa cum remarcă Pramling și Carlsson, focusarea atenției copiilor poate fi orientată spre gândire și reflecție asupra unui subiect dat, fapt posibil prin folosirea metacomunicării în cadrul jocului, sub monitorizarea cadrului didactic⁵⁵. În fapt, dacă metacomunicarea este comunicarea despre comunicare, metacogniția înseamnă, pe fond, cunoaștere realizată pe două planuri: gândire și gândire despre gândire.

În cadrul activității de predare, metacomunicarea rămâne un instrument util. Prin acțiuni cu profil ludic, copilul se implică activ în clarificarea informațiilor, sporește coeziunea membrilor grupului, și este îmbunătățită interacțiunea în ansamblul ei.

Prin toate acestea, metacomunicarea își dezvoltă potențialul în cadrul social uman, oferind suportul întotdeauna binevenit coabitării omului în cadrul său de existență, în bune condiții.

⁵⁴ D. M. Vida și D. D. Maurer, „I See What You're Saying: Voice Signals Influence Children's Judgments of Direct and Avert Gaze,” *Journal of Experimental Child Psychology* 116 (2013): 609–624, <http://dx.doi.org/10.1016/j.jecp.2013.07.005>

⁵⁵ I. Pramling Samuelsson și M. Asplund Carlsson, „The Playing Learning Child: Towards a Pedagogy of Early Childhood,” *Scandinavian Journal of Educational Research* 52, no. 6 (2008): 623–641.

5. Concluzii

Că societatea evoluează este un fapt incontestabil, iar într-un astfel de cadru dinamic, comunicarea, privită ca asumarea de a împărtăși semnificații și experiențe, capătă noi dimensiuni. Evoluția aduce cu sine sensuri primenitoare, care, prin nuanțele lor neagă existența anumitor mantre de comunicare. Societatea umană este martoră la crearea unor conținuturi care instigă perpetuu, adesea extrem, procesul de socializare, ajungându-se la crize, altfel, evitabile. Anomia socială provoacă și perturbă obstinant procesul de semnificație. În această etalare convulsivă social, panaceul numit *metacomunicare* identifică punctele nodale ajutătoare ieșirii sau, măcar atenuării impasului în care ajunge comunicarea. Și reușește asta prin seria de indicii neverbale precum tonul vocii, gestualitate, expresivitate facială, haptică, proxemică etc., construind neobosit noi semnificații aducătoare de soluții.

References

- Andresen, M. K. "Role Play and Language Development in Preschool Years." *Culture and Psychology* 11 (2005): 415–29. <http://dx.doi.org/10.1177/1354067X05058577>
- Aubert, Wilhelm. *Sociologi [Sociology]*. Oslo: Universitetsforlaget, 1979.
- Bateson, G. *Steps to an Ecology of Mind*. Chicago, IL: Chicago Press, 1972.
- Bateson, Gregory. "A Theory of Play and Fantasy." In *Steps to an Ecology of Mind*, 177–193. Chicago: The University of Chicago Press, 1999.
- Becvar, D. S., și R. J. Becvar. *Family Therapy: A Systemic Integration*. 8th ed. Boston: Allyn & Bacon, 2014.
- Bekoff, Marc. "The Development of Social Interaction, Play, and Metacommunication in Mammals: An Ethological Perspective." *Quarterly Review of Biology* 47 (1972): 412–34.
- Cameron, D. „Out of the Bottle: The Social Life of Metalanguage.” În *Metalanguage: Social and Ideological Perspectives*, editat de A. Jaworski, N. Coupland și D. Galasinski, 311–320. Berlin: Mouton de Gruyter, 2004.
- Castor, T. R. „Metacommunication.” În *The International Encyclopedia of Organizational Communication*, editat de Craig R. Scott, Laurie Lewis, James R. Barker, Joann Keyton, Timothy Kuhn și P. K. Turner, 1–9. Chichester: Wiley-Blackwell, 2017.
- Caucci, G. M., și R. J. Kreuz. "Social and Paralinguistic Cues to Sarcasm." *Humor: International Journal of Humor Research* 25 (2012): 1–22. <http://dx.doi.org/10.1515/humor-2012-0001>
- Craig, Robert T. „Metacommunication.” În *The International Encyclopedia of Communication Theory and Philosophy*, editat de Klaus Bruhn Jensen și Robert T. Craig, 1–8. Chichester: Wiley-Blackwell, 2016.
- Ekman, Paul, și Wallace Friesen. *Unmasking the Face*. Cambridge, MA: Malor Books, 2003.
- Ekman, Paul, și Wallace V. Friesen. „The Repertoire of Nonverbal Behavior: Categories, Origins, Usage, and Coding.” În *Nonverbal Communication, Interaction, and Gesture: Selections from Semiotica*, editat de Adam Kendon, 57–106. Berlin/Boston: De Gruyter Mouton, 1969.
- Fassone, Riccardo. „This Is Video Game Play: Video Games, Authority and Metacommunication.” *Comunicação e Sociedade* 27 (2015): 37–52.
- Fogel, Alan, Maria C. D. P. Lyra și Jaan Valsiner, eds. *Dynamics and Indeterminism in Developmental and Social Processes*. New York: Psychology Press, 2014.
- Heritage, John, și Steven Clayman. *Talk in Action: Interactions, Identities, and Institutions*. Oxford: Wiley-Blackwell, 2010.
- Kiesler, D. J. *Contemporary Interpersonal Theory and Research: Personality, Psychopathology, and Psychotherapy*. New York: Wiley, 1996.

- Krumhuber, E. G., A. Kappas, și A. S. Manstead. "Effects of Dynamic Aspects of Facial Expressions: A Review." *Emotion Review* 5, nr. 1 (2013): 41–46.
- Mandal, F. B. "Nonverbal Communication in Humans." *Journal of Human Behavior in the Social Environment* 24 (2014): 417–21.
- Mateus, S. "Metacommunication as Second Order Communication." *KOME – An International Journal of Pure Communication Enquiry* 5, no. 1 (2017): 80–90.
- Mattelart, Armand, și Michèle Mattelart. *Theories of Communication: A Short Introduction*. London – Thousand Oaks – New Delhi: SAGE Publications, 1988.
- Metaxas, D., și S. Zhang. "A Review of Motion Analysis Methods for Human Nonverbal Communication Computing." *Image and Vision Computing* 31 (2013): 421–33.
<http://dx.doi.org/10.1016/j.imavis.2013.03.005>
- Pramling Samuelsson, I., și M. Asplund Carlsson. „The Playing Learning Child: Towards a Pedagogy of Early Childhood.” *Scandinavian Journal of Educational Research* 52, no. 6 (2008): 623–641.
- Rosenberg, A. „Taking Apart Structural Change: The Constitutive Role of Communication in Relieving Tensions.” *International Journal of Organizational Analysis* 26, no. 2 (2018): 368–381.
- Stewart, John, și Carole Logan. „Verbal and Non-verbal Dimensions of Talk.” În *Bridges Not Walls: A Book about Interpersonal Communication*, editat de John Stewart, ediția a 7-a. University of Washington: McGraw-Hill, 1999.
- Șoitu, L. *Pedagogia comunicării*. Iași: Editura Institutul European, 2001.
- Tannen, Deborah. *That's Not What I Meant!: How Conversational Style Makes or Breaks Relationships*. New York: Ballantine, 1987.
- Verschueren, J. „Notes on the Role of Metapragmatic Awareness in Language Use.” În *Metalanguage: Social and Ideological Perspectives*, editat de A. Jaworski, N. Coupland și D. Galasinski, 53–73. Berlin: Mouton de Gruyter, 2004.
- Vida, D. M., și D. D. Maurer. „I See What You're Saying: Voice Signals Influence Children's Judgments of Direct and Avert Gaze.” *Journal of Experimental Child Psychology* 116 (2013): 609–624. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jecp.2013.07.005>
- Vygotsky, Lev S. *Mind in Society*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.
- Watzlawick, P., J. B. Beavin, și D. Jackson. *Pragmatics of Human Communication: A Study of Interactional Patterns, Pathologies, and Paradoxes*. New York and London: W.W. Norton & Company, 1967.
- Wilmot, W. W. "Metacommunication: A Re-Examination and Extension." În *Communication Yearbook* 4, editat de D. Nimmo, 61–69. New Brunswick: Transaction Publishers, 1980.
- Wilmot, William. "Metacommunication." În *Encyclopedia of Human Relationships*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc., 2009. <https://doi.org/10.4135/9781412958479>
- Zuckerman, Marvin, Hodgins, Harry, și K. Miyake. „The Vocal Attractiveness Stereotype: Replication and Elaboration.” *Journal of Nonverbal Behavior* 14, nr. 2 (1990): 97–112.
<https://doi.org/10.1007/BF01670437>